

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького**

Тарасюк Володимир Миколайович

УДК 323.2

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі правових проблем політології
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

- Науковий керівник:** доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук
України
Кресіна Ірина Олексіївна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
завідувач відділу правових проблем політології.
- Офіційні опоненти:** доктор політичних наук, професор
Співак Віктор Миколайович,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
Федерації професійних спілок України,
завідувач кафедри соціології та суспільних наук;
- кандидат політичних наук
Гербут Ігор Анатолійович,
політична партія «Сильна держава»,
консультант.

Захист відбудеться «19» листопада 2018 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розіслано «18» жовтня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат політичних наук

М.Д. Ходаківський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. На початку XXI століття розвиток і глобальне поширення Інтернет-технологій зумовили появу самостійного віртуального інформаційно-комунікаційного простору, що має власні принципи функціонування. Провідну роль у здійсненні комунікацій як на індивідуальному, так і на суспільно-політичному рівні відіграють інформаційні технології. Це істотно вплинуло на процеси управління суспільною свідомістю, дозволяючи суб'єктам комунікаційного впливу ефективно конструювати сприйняття суспільством політичної реальності. Імплементация нових типів комунікації безпосередньо впливає на процеси взаємодії держави і суспільства, реалізацію публічної влади, що вимагає нових підходів до розуміння специфіки інформаційно-комунікаційної діяльності, політико-правових механізмів її регулювання. Глобальне комунікаційне середовище має потужний маніпулятивний потенціал, що дає змогу технологічно озброєним суб'єктам ефективно здійснювати транзит цінностей і смислів у сегменти інформаційного простору певних соціальних груп, держав й спричиняти низьку стабільність політичних режимів. Методологія впливу на суспільну свідомість стала виключною прерогативою інформаційних технологій, сфера яких охоплює створення, зберігання, поширення інформації. Ці питання дістали відображення у наукових дослідженнях Дж. Гліка, М. Кастельса, П. Лазарсфельда, Д. Тапскотта та ін.

Інформаційні технології активно застосовуються в процесі політичного управління як усередині держав, так і в зовнішньополітичному середовищі, включаючи діяльність із дестабілізації й зміни політичних режимів у країнах-жертвах інформаційної інтервенції. Це актуалізує питання забезпечення інформаційної безпеки національних комунікаційних просторів і тому стало предметом політологічного аналізу (З. Бжезінський, В. Брижко, А. Даллас, Р. Ліфтон, М. Маклюен, В. Цимбалюк, М. Швець).

У сучасних умовах інформаційні технології дедалі частіше розглядаються як потужний засіб інформаційної зброї, а взаємнини технологічно провідних країн мають ознаки інформаційного протиборства. Ціннісно-смісловий транзит, що розглядається в рамках неоліберальної парадигми як процес демократизації суспільства, можна вважати одним з основних елементів ведення глобальних інформаційних воєн, а Інтернет – головним простором для забезпечення доступу до суспільної свідомості. При цьому інформаційні технології залишаються ключовим інструментом інформаційної агресії. Кібервійни, психологічні та інформаційні операції, соціальний інжиніринг, нейропсихологія, нанотехнології – усі ці явища посилюють роль інформаційних технологій, особливо в умовах збройної агресії. Якщо сучасні війни відбуваються на рівні індивідуальної та колективної свідомості й точаться довкола культурних, національних чи соціальних відмінностей, то модераторами цих конфліктів є суб'єкти ринку інформації (ЗМІ, менеджери інформаційних кампаній, власники ботоферм та фабрик тролів, редактори соціальних медіа та Інтернет-сайтів, лідери думок, адміністратори груп у соцмережах, хакери тощо). Інформаційні технології можуть бути спрямовані як на посилення демократичних інститутів та політичних цінностей, так і на їх дискредитацію, на що звертають увагу Д. Ваттс, Х. Веллс, П. Лайнбарджер, Дж. Стейн, А. Тюрінг, Р. Шафраньки.

З огляду на це набуває актуальності питання визначення меж інформаційних просторів, які не можуть бути виміряні традиційними інструментами в умовах глобального проникнення інформаційних технологій у комунікаційний простір держав. Екстериторіальний характер інформаційних технологій змушує вчених (праці О. Бабкіної, О. Кукуруз, О. Кучмія, О. Литвиненко, Л. Лойко, Є. Макаренко, М. Ожевана, М. Ходаківського) переосмислити підходи до розуміння національних інформаційних просторів, особливо в умовах гібридної війни.

Праці С. Асланова, К. Беякова, В. Богуша, В. Горбатенка, О. Дубаса, Т. Жовтенка, А. Коваленка, Б. Кормича, Є. Магди, М. Сенченко, В. Смолянюка, І. Шевчука та інших учених уперше в українській політичній і правовій науці розкрили поняття інформаційної безпеки, звернули увагу на актуальність дослідження інформаційних технологій як ефективного засобу впливу на суспільну свідомість. Великий внесок у дослідження інформаційних технологій та процесів зробили зарубіжні вчені Д. Белл, Д. Брайант, П. Бурдье, М. Вебер, Н. Вінер, М. Стівенс, С. Черрі, С. Шеннон та ін. Соціальні й правові аспекти застосування інформаційних технологій дослідили Е. Аронсон, Е. Бернейс, Д. Глік, П. Лайнбарджер, Д. Мейровіц, Е. Пратканіс, М. Салідо, С. Хьярвард. Вплив інформаційних технологій на формування моральних наративів суспільства всебічно розглянули Д. Ваттс, Г. Гербнер, Х. Інніс, У. Ліппман, С. Строгач, а вплив на розвиток методів та способів сучасної війни – Д. Вайт, Х. Лассуелл, С. Пінкер, С. Стівенс-Давидовіц, Д. Томсон, Ф. Уебстер, Г. Шиллер, Г. Штейн та ін.

У віртуальному просторі намітилася тенденція радикалізації політичних настроїв. Мережеві спільноти стають віртуальним інструментом громадянського тиску на органи державної влади, змінивши класичні інституціональні форми. Ці питання висвітлюються в працях І. Гербута, Ю. Костюченко, Д. Мейровіца, І. Оніщенко, Е. Пратканіса, М. Салідо, М. Сейджмана, О. Скрипнюка, В. Співака, О. Стойко, Ю. Шемшученка, О. Ющика.

Високий потенціал використання Інтернету в процесах демократизації становить неабияку загрозу для політичних режимів у Росії, Китаї, Ірані, Північній Кореї. Уряди цих країн вдаються до створення єдиного внутрішнього віртуального простору, де користувачі перебувають під тотальним контролем, на що звертають увагу С. Гуанкай, О. Литвиненко, С. Матвієнко, В. Плетт, М. Розумний, А. Сегал, В. Явір, В. Ярочкін та ін.

Аналіз тенденцій і вироблення сценаріїв розвитку інформаційних технологій є актуальним завданням забезпечення інформаційної безпеки держав, населення яких потерпає від зовнішньої агресії, зокрема Росії. Системний аналіз цих процесів у контексті розгортання гібридної війни здійснили В. Горбулін, О. Додонов, Д. Ланде, Г. Почепцов та ін.

Незважаючи на те, що інформаційні технології є складовою гібридної війни, більшість розвинених країн уникають ініціатив щодо правового регулювання діяльності суб'єктів онлайн-медіа й не прирівнюють останніх до традиційних ЗМІ. Така ситуація сприяє як розвитку інститутів свободи слова, так і неконтрольованому поширенню дезінформації, маніпулятивного контенту. Відтак поява нових трендів і технологій взаємодії суспільства і влади спонукає політичний менеджмент до перегляду усталених правил та процедур. Проте політико-правові засади застосування інформаційних технологій в умовах

гібридної війни не були предметом системного політологічного дослідження. Це й зумовило вибір теми, структуру і логіку дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках планової науково-дослідної теми відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Правовий вимір інформаційної політики України в умовах глобальних викликів» (номер держреєстрації РК 0117U002701). Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 22 грудня 2015 р. (протокол №8).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення політичних і правових засад застосування інформаційних технологій в умовах гібридної війни.

Для досягнення мети поставлені такі **завдання**:

- аргументувати доцільність дослідження сучасних інформаційних технологій та політико-правових засад їх застосування на основі аксіологічного підходу та компаративного аналізу;

- дати авторське визначення поняття «інформаційні технології»;

- виявити основні чинники застосування інформаційних технологій у гібридній війні;

- визначити особливості використання інформаційних технологій для захисту національних інтересів України у гібридній війні;

- уточнити і розширити поняття гібридної війни;

- визначити політичні, правові механізми (у тому числі законодавчі) та організаційно-управлінські заходи протидії російській гібридній агресії.

Об'єктом дослідження є сучасні інформаційні технології.

Предметом дослідження є політико-правові засади застосування інформаційних технологій в умовах гібридної війни.

Методи дослідження. Мультидисциплінарність дослідження феномена інформаційних технологій потребує застосування широкого інструментарію методів наукового пошуку. Серед класичних методів автор використовував насамперед соціологічний, порівняльний, антропологічний, психологічний, біхевіористський та нормативно-ціннісний. Соціологічний метод орієнтував дослідника на виявлення соціальної обумовленості зростання ролі сучасних інформаційних технологій у політичному процесі, основних чинників впливу цього феномена на формування суспільної свідомості. Велике значення у дослідженні інформаційних технологій має антропологічний метод як інструмент тлумачення політичних процесів з огляду на природу й універсальність родових якостей людини, на свідомість і поведінку якої спрямовується весь арсенал інформаційної зброї. Психологічний підхід застосовано для вивчення соціально-психологічних механізмів політичної свідомості й поведінки суб'єктів та об'єктів інформаційних технологій, а біхевіористський метод дав змогу розглянути поведінку індивідів та соціальних груп під впливом інформаційних технологій.

Застосування нормативно-ціннісного підходу до оцінки політичних процесів, обумовлених впливом інформаційних технологій, уможливило виокремлення чинників формування ціннісно-світоглядної парадигми об'єктів інформаційного впливу, протидії маніпулятивним технологіям, визначення правових механізмів регулювання цих процесів.

Дослідження інформаційних технологій, що ґрунтується на аксіологічному підході із застосуванням зазначених методів, передбачає використання філософських методів, зокрема аналізу і синтезу, узагальнення, а також емпіричних інструментів спостереження та моделювання. Феномен інформаційних технологій автор розглядає як зіткнення цінностей, як раціональну діяльність, спрямовану на зміну ціннісної парадигми суспільної свідомості. Тому методологічною основою дисертації є аксіологічний підхід, за допомогою якого розкрито природу і зміст інформаційних технологій, що засновані на системі цінностей /антицінностей, їх роль у ціннісній ієрархії громадянина та держави. Дослідницький потенціал політичної аксіології сприяв концептуалізації понять «демократичні, європейські цінності», «антицінності «руського мира» тощо.

Компаративний аналіз уможливив з'ясування дисертантом спільного й особливого у застосуванні інформаційних технологій у різних країнах з різними політичними режимами, особливостей політичних і правових механізмів протидії маніпулятивним технологіям, інформаційним загрозам.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є спробою визначення політико-правових засад застосування інформаційних технологій в умовах гібридної війни, обґрунтування евристичного потенціалу аксіологічного підходу до їх дослідження.

Уперше:

– доведено ефективність та евристичний потенціал аксіологічного підходу до дослідження інформаційних технологій та політико-правових засад їх застосування в умовах гібридної війни. Аксіологічний підхід до дослідження інформаційних технологій в контексті гібридної війни Росії проти України дає змогу не лише розкрити небезпеку інформаційних засобів, спрямованих проти формування європейських демократичних цінностей й закріплення у свідомості українців імперських, антигуманних антицінностей «руського мира», а й виявити чинники аксіологічної кризи, спричиненої кризою ціннісних орієнтацій у суспільстві та відсутністю цілеспрямованої державної гуманітарної політики. Застосування аксіологічного контент-аналізу дає змогу розглянути інформаційні технології в парадигмі «цінності-антицінності», глибше усвідомити сучасні тенденції розвитку й модернізації інформаційних технологій як засобу ведення гібридної війни;

– визначено основні чинники застосування інформаційних технологій у гібридній війні – слабкість громадянського суспільства, зумовлена тривалими традиціями авторитаризму; етнічна гетерогенність пострадянських країн; латентні історичні несправедливості, що загострюються на тлі породжених кремлівською пропагандою міфів та символів; корупція, спрямована на розвиток колабораціонізму й підрив національних інтересів;

– охарактеризовано феномен медіатизації війни. Доведено, що ціннісні орієнтації є зворотним боком воєнних подій і допомагають зрозуміти причини конфлікту, вивести його на рівень міжцивілізаційного протистояння. Територіальне та хронологічне співіснування двох ціннісних світових центрів свідчить про неможливість поєднання або нейтральних взаємовідносин між ціннісними елементами політичних систем. Процеси, що поєднують сфери інформації та оборони, виявили феномен медіатизації війни, де основна роль відводиться інформаційним технологіям. Медіатизація війни призводить до посилення політизації конфлікту, коли політичні методи домінують над воєнними,

що дедалі посилює роль та значення інформаційних технологій в умовах гібридної війни;

– дано авторське визначення поняття інформаційних технологій. Інформаційні технології – це новітня галузь людської діяльності у сфері управління процесами інформування (управління інформацією). Інформаційні технології є широким, міжгалузевим поняттям, що охоплює сфери медіа, комунікацій, PR, реклами, комп'ютерних наук, цифрових технологій, політології, соціології та психології, соціальної філософії, соціальної інженерії, нанотехнологій тощо. Інформаційні технології застосовуються як інструмент формування масової свідомості, ціннісних пріоритетів, інформаційного клімату, культури, суспільно-політичної активності тощо. Можливості й потенціал сучасних інформаційних технологій в умовах гібридної війни використовуються агресором з метою поширення дезінформації, пропаганди, фейків, ідеологічного демонтажу масової свідомості й формування потрібних противнику ціннісних наративів;

– визначено особливості використання інформаційних технологій для захисту національних інтересів України. Це дотримання демократичних процедур суспільного розвитку; запровадження інформатизації та прозорості діяльності інститутів публічної влади; створення та реалізація стратегії державних програм розвитку інформаційної культури в Україні; популяризація україномовного контенту; розвиток видавничої справи й національного виробництва аудіовізуальних творів; розвиток українських медіа за кордоном; посилення впливу в Інтернет-середовищі; створення спеціальних органів протидії російській інформаційній агресії. Ефективне запобігання зловживанням інформаційними технологіями в умовах гібридної війни можливе за умов застосування міжнародних санкцій щодо Росії у сфері телекомунікацій, посилення технічного потенціалу й впровадження загальнодержавних культурно-просвітницьких програм. Інформаційні технології в умовах гібридної війни можуть бути як засобом агресії, так і способом протидії в інформаційній війні. З огляду на відсутність дієвих демократичних механізмів протидії маніпулятивним технологіям інформаційного впливу єдиним засобом запобігання інформаційній агресії є своєчасне заповнення інформаційно-комунікативного простору достовірною інформацією з офіційних джерел, подолання корупції тощо. Владні інститути повинні стати державним сервісом, орієнтованим на потреби «клієнта»-громадянина. Це відновить взаємну довіру між владою і суспільством, авторитет органів влади та офіційних джерел інформації;

– визначено політико-правові механізми та організаційно-управлінські заходи щодо протидії російській гібридній агресії в інформаційній сфері. Це створення державного органу з протидії російській інформаційній агресії; створення єдиного реєстру власників сайтів в українському сегменті Інтернету; ліквідація інституту державних прокатних посвідчень на право телевізійної трансляції аудіовізуальних творів; запровадження державних програм розвитку й поширення україномовного контенту, забезпечення державного фінансування просвітницьких та освітніх дитячих програм на загальнонаціональних українських телеканалах; заборона кодування супутникового сигналу українських телеканалів на період дії Особливого стану; розробка й прийняття як закону Інформаційного кодексу України; створення державного оператора цифрового телевізійного мовлення; законодавче закріплення та імплементація у правозастосовну діяльність

інституту військового омбудсмена; запровадження акредитації для представників зарубіжних ЗМІ.

Уточнено:

– положення про те, що засоби інформаційних технологій можуть застосовуватися як для розвитку, так і для пригнічення свідомості, політичної культури, принципів та цінностей окремого індивіда й суспільства в цілому. Постправа, фейки, дезінформація, пропаганда, реклама, агітація, формування політичного іміджу, зв'язки із громадськістю – різні види технологічно обробленої інформації. Інформаційні технології можна віднести і до інструментів комерціалізації медіа. Популярність інформаційного продукту часто залежить від його технологічності, що спричиняє розширення інструментарію інформаційних технологій: соціальна інженерія, нанотехнології, психологія маніпулювання тощо. Цілеспрямована трансформація суспільної свідомості та уявлень про політичну дійсність у потрібному для суб'єктів інформаційного впливу напрямі є одним із завдань маніпулятивного впливу в ході гібридної війни;

– поняття гібридної війни. Феномен гібридної війни є симбіозом руйнації військово-політичної системи противника шляхом шантажу, підкупу, диверсій, дискредитації, інформаційного тиску, маніпуляції свідомістю. Сучасні війни зазвичай ведуться в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь. Будь-яка загроза може бути гібридною, якщо не обмежується однією формою і веденням бойових дій. Гібридна війна поєднує різноманітні й, на перший погляд, протилежні методи та засоби протиборства - від культурної інтервенції до високотехнологічних прийомів інформаційної, психологічної, зовнішньополітичної протидії. У гібридній війні противник націлений на підкорення свідомості населення країни-жертви, перекодування ціннісно-культурних настанов й спотворення історичної пам'яті народу. Такі методи інформаційного впливу, як пропаганда, дезінформація, агітація, реклама, PR, кібератаки, стають елементами нового покоління зброї масового знищення, здатної завдати шкоди будь-якому суб'єкту міжнародного права, співмірної із застосуванням летальної зброї;

– визначення шляхів успішного подолання конфліктного стану й інклюзивного політичного розвитку українського суспільства у нових умовах. Формування ціннісних пріоритетів суспільства, популяризація української культури, впровадження загальнодержавної історичної просвіти й політичної освіти, медіаграмотності повинні дістати відображення у державних програмах, стратегіях суспільного розвитку, концепціях державної інформаційної політики. Інформатизація суспільства, розвиток і популяризація критичного ставлення до невідомих чи нових джерел інформації – перші кроки до захисту національного інформаційного простору. Протидіяти агресивним інформаційним проявам слід, застосовуючи аналогічні інструменти інформаційних технологій: працювати з тими ж соціальними групами, вести активний діалог у соцмережах, Інтернет-спільнотах, активно використовувати можливості соціальної реклами, підтримувати діяльність громадських організацій відповідного спрямування. Медіаграмотність та критичне ставлення до інформації мають стати загальнонаціональним трендом. Обмеження свободи слова, незалежності преси, блокування соцмереж та сайтів можуть призвести до загострення політичної

ситуації в країні, подальшого розвитку корупції, заблокують формування демократичних цінностей у суспільній свідомості;

Отримали подальший розвиток:

– розуміння інформаційних технологій не тільки як інструмента демократизації, а й як засобу руйнування та деформації демократичних цінностей внаслідок відсутності належного правового регулювання цього явища. Технологічне звуження свідомості особи витісняє дві родові якості людини – спроможність до вольового самоконтролю та раціональне мислення. Усунення цієї соціальної патології після відновлення територіальної цілісності України можливе лише за системного розуміння та природи цього явища. Імітація демократичних перетворень не сприяла формуванню якісних, проукраїнських ціннісних пріоритетів, а навпаки, культивувала правовий нігілізм, корупцію, національну байдужість й сприяла російській культурній інтервенції в українське суспільство;

– наукові підходи до дослідження інформаційних технологій як до важливого чинника формування суспільної / громадянської свідомості та політичних, моральних, культурних цінностей. Суб'єктами застосування інформаційних технологій, крім політичних партій та медіакомпаній, є громадські організації, протестні рухи, інформаційні та рекламні агентства, лідери громадської думки, блогери, менеджери Інтернет-видань та соціальних мереж тощо;

– характеристики основних інструментів протидії інформаційній агресії у США та західноєвропейських країнах. У США це 1) розвиток інформаційної культури суспільства; 2) запровадження спеціальних державних і міждержавних інституцій з протидії та запобігання кібератакам; 3) створення кібервійськ; 4) запровадження відкритих реєстрів Інтернет-ресурсів, що поширюють недостовірну інформацію; 5) започаткування державних програм з медіаграмотності; 6) економічні санкції щодо відповідних суб'єктів інформаційного ринку; 7) заборона застосування симулякрів, інших інструментів інформаційних технологій, спрямованих на маніпулювання суспільною свідомістю під час виборів; 8) запровадження обов'язку розкривати джерела фінансування політичної реклами / агітації у ЗМІ та соцмережах; 9) створення програмного забезпечення на базі технологій штучного інтелекту для виявлення й маркування фейкової інформації; 10) створення баз даних інформаційних ресурсів, аналітичних центрів, інструментів перевірки інформаційних повідомлень. Британська модель організації діяльності медіа спирається на мінімалістську концепцію держави, згідно з якою її втручання повинно бути якомога меншим, а стандарти, досягнуті за рахунок саморегулювання, будуть вищі гарантованих нормативно-правовими актами. У Франції державна влада користується величезним авторитетом, а тому розглядається як природний захисник свободи ЗМІ. Вплив на ЗМІ фінансових інтересів вважається більш небезпечним, ніж вплив держави. Правове регулювання інформаційних технологій у США та європейських країнах має спільні риси щодо забезпечення прав громадян на інформацію, необмежений доступ до Інтернет та захист персональних даних. Відмінність підходів до цього питання полягає у збільшенні повноважень Президента США, запровадженні військових методів протидії кіберзагрозам, тлумачення хакерських атак як оголошення війни, транспірації джерел фінансування політичних комунікацій й розвитку інституцій, покликаних протидіяти дезінформації та фейкам. Західноєвропейські країни

змушені шукати шляхи обмеження свободи слова з метою захисту і збереження демократичних цінностей (на період усунення загроз). Водночас такі заходи можуть застосовуватися лише в країнах зі сталими демократичними інституціями.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що дослідження пропонує рекомендації щодо запровадження ефективних політико-правових та організаційно-управлінських механізмів протидії маніпулятивним інформаційним технологіям у гібридній війні, запозичення зарубіжного досвіду для вироблення національної стратегії протидії інформаційній агресії. Матеріали дисертації можуть бути використані у навчальному процесі у вищих закладах освіти – при викладанні курсів з політології, конфліктології, соціальної психології, конституційного й інформаційного права, публічного управління та адміністрування тощо.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та рекомендована до захисту у відділі правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Основні положення, висновки та пропозиції автора представлені на наукових конференціях: «Конституційний полілог. 20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі» (м. Київ, 23 червня 2016 р.); II Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (Дніпро, 28-29 жовтня 2016 р; тези опубліковано), міжнародній юридичній науково-практичній конференції «Справедливість у юриспруденції: теорія і практика» (м. Київ, 23 лютого 2017 р.); Міжнародному круглому столі щодо посилення демократичного контролю над ЗС України та іншими військовими формуваннями (м. Київ, 15 листопада 2017 р.); XV міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження із суспільних наук у 2018 році» (м. Краматорськ, 16 лютого 2018 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 15 наукових публікаціях, із них 12 у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук, одна стаття у зарубіжному виданні, 2 тези доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Специфіка проблем, що стали предметом дисертаційного дослідження, зумовили його логіку та структуру. Робота складається із вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків і списку використаних джерел (470 найменувань). Загальний обсяг – 235 сторінок, із них основний текст – 198 сторінок, список використаних джерел – 37 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано ступінь наукової розробки проблеми, розкривається її зв'язок з науковими програмами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи, наукову новизну, практичне значення дослідження, наведено дані про апробацію результатів та публікації автора, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження інформаційних технологій в умовах гібридної війни» проаналізовано праці вітчизняних та західних дослідників феномена інформаційних технологій, сформульовано методологічні засади дослідження. Автор досліджує інформаційні технології як міжгалузеве, системне явище та доводить їх неабияке значення у гібридній війні.

У першому підрозділі *«Інформаційні технології як предмет політологічних досліджень»* розглянуто основні етапи розвитку досліджень інформаційних технологій. Автор аналізує наукові підходи й висновки зарубіжних та українських учених щодо ролі та впливу інформаційних технологій на формування суспільної свідомості, управління процесами комунікації. У роботі розглянуто процес еволюції наукової думки щодо осмислення природи, сутності, функцій інформаційних технологій відповідно до етапів розвитку сучасних засобів комунікації. Автор досліджує вплив інформаційних технологій на утвердження демократичних інститутів і обґрунтовує думку про необхідність запровадження правового регулювання застосування інформаційних технологій в умовах гібридної війни.

У другому підрозділі *«Методологія дослідження сучасних інформаційних технологій»* розкрито значення аксіологічного підходу до дослідження інформаційних технологій у парадигмі «цінності-антицінності». Автор розглядає механізми впровадження демократичних європейських цінностей й засоби протидії антицінностям «русского мира». Феномен інформаційних технологій дисертант тлумачить як зіткнення цінностей, як раціональну діяльність, спрямовану на зміну ціннісної парадигми суспільної свідомості. Авторський аналіз ґрунтується на аксіологічному підході, використанні філософських методів, зокрема аналізу і синтезу, узагальнення, а також емпіричних інструментів спостереження та моделювання. Аксіологічний підхід до дослідження інформаційних технологій у контексті гібридної війни Росії проти України дав змогу розкрити особливості інформаційних засобів, спрямованих проти формування відносно нових для України європейських демократичних цінностей й закріплення у свідомості українців антидемократичних, імперських, антигуманних антицінностей «русского мира».

У третьому підрозділі *«Визначення понять «інформаційні технології» та «гібридна війна»»* розглянуто застосування інформаційних технологій як новітню галузь людської діяльності у сфері управління процесами інформування. Автор вважає, що інформаційні технології є широким, міжгалузевим поняттям, що охоплює сфери ЗМІ/ЗМК, комунікацій, PR, реклами, Інтернет-технологій, цифрових технологій, політології, соціології та психології, соціальної філософії, соціальної інженерії, нанотехнологій тощо. Інформаційні технології застосовуються як інструмент формування масової свідомості, ціннісних пріоритетів, інформаційного клімату, культури, суспільно-політичної активності тощо. Можливості й потенціал сучасних інформаційних технологій в умовах гібридної війни використовуються агресором з метою поширення дезінформації, пропаганди, шейків, спрямованих на ідеологічний демонтаж масової свідомості й формування потрібних противнику ціннісних нарративів.

Дисертант дає власне визначення поняття «гібридна війна». Феномен гібридної війни сучасності є симбіозом руйнації військово-політичної системи противника, шантажу, підкупу, диверсій, корупції, дискредитацій, інформаційного тиску, маніпуляцій масовою свідомістю. В роботі показано, що сучасні війни зазвичай ведуться в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь. Будь-яка загроза може бути гібридною, якщо вона не обмежується однією формою і веденням бойових дій. Гібридна війна поєднує різноманітні й, на перший погляд, протилежні методи та засоби протидії - від культурної

інтервенції у сфері кіно, театру, музики до високотехнологічних прийомів інформаційної, психологічної, зовнішньополітичної протидії. Але насамперед у гібридній війні противник націлений на підкорення суспільної свідомості населення країни-жертви, перекодування ціннісно-культурних настанов й спотворення історичної пам'яті народу.

На думку дисертанта, процеси, що поєднують сфери інформації та оборони, й події на Сході України вивили феномен медіатизації війни, де основна роль відводиться інформаційним технологіям. Медіатизація війни призводить до посилення політизації конфлікту, коли політичні методи домінують над воєнними. Відтак інформаційні технології мають стати предметом системних політологічних досліджень.

У другому розділі **«Політичні й правові аспекти застосування інформаційних технологій: порівняльний аналіз»** концептуалізовано основні аспекти політичного й правового регулювання сфери інформаційних технологій. У роботі показано значення, роль та місце інформаційних технологій у процесі інформування, створення смислів, суспільних наративів тощо. Автор здійснює порівняльний аналіз механізмів правового регулювання застосування інформаційних технологій у США та європейських країнах. У роботі розглянуто підходи вітчизняних учених до регулювання інформаційної сфери в умовах гібридної війни з Росією, визначено основні недоліки державного управління у сфері інформаційних технологій та причини їх виникнення.

У першому підрозділі *«Досвід правового регулювання інформаційних технологій у США та європейських країнах»* проаналізовано інформаційне законодавство зарубіжних країн. Автор дослідив механізми регулювання інформаційних технологій та медіасфери в окремих європейських країнах. У роботі показано основні відмінності французької та німецької моделей організації діяльності медіа й розглянуто ліберальний спосіб регулювання ЗМК у Великобританії. Правове регулювання інформаційних технологій у США та європейських країнах має спільні риси щодо забезпечення прав громадян на інформацію, необмежений доступ до Інтернет та захист персональних даних. Відмінність підходів США та ЄС полягає у збільшенні повноважень Президента США, запровадженні військових методів протидії кібернетичним загрозам, тлумаченні хакерських атак на основні стратегічні центри США як оголошення війни, транспірації джерел фінансування політичних комунікацій й розвитку інституцій, покликаних протидіяти дезінформації та фейкам. Основними джерелами загроз у сфері інформаційної безпеки тут традиційно вважаються Росія, Китай, Північна Корея та Іран. Їх визнано основними противниками США та ЄС у інформаційному просторі.

У другому підрозділі *«Політичні й правові механізми застосування інформаційних технологій в умовах російсько-української війни»* виокремлено передумови дієвості інформаційних технологій, впроваджуваних Кремлем в Україні. Автор досліджує основні спрямування інформаційних засобів війни, розкриває механізми запобігання та протидії інформаційній агресії Росії. У роботі обґрунтовано необхідність застосування міжнародних санкцій у телекомунікаційній сфері щодо суб'єктів РФ. Дисертантом проаналізовано причини й наслідки відключення аналогового й переходу на цифрове мовлення в Україні, обґрунтовано небезпеку таких кроків та запропоновано ліквідувати

інститут прокатних посвідчень й обмежити повноваження державного регулятора у сфері кіно щодо суб'єктів телевізійного ринку.

У **третьому розділі «Інформаційні технології в умовах гібридній війни: чинники, механізми, наслідки»** розкрито технологічні особливості, методи та способи застосування технологій інформаційної агресії у пострадянських країнах та у розвинених демократичних державах. Автор визначив пріоритетні напрями модернізації інформаційно-оборонної сфери України. У роботі виокремлено чинники впровадження антидемократичної ідеології «русского мира», що гальмує демократичні перетворення в Україні. Дисертантом обґрунтовано необхідність впровадження сучасних механізмів протидії, попередження й запобігання впливу маніпулятивних інформаційних технологій.

У *першому підрозділі «Застосування інформаційних технологій у гібридній війні стороною-агресором»* визначено, що роль та функції інформаційних технологій у гібридній війні зводяться до маніпуляції масовою свідомістю й кібератак на об'єкти стратегічної інфраструктури противника. Дисертант аналізує найбільш ефективні інструменти інформаційних технологій, які застосовує проти України Російська Федерація. Продемонстровано умовну модель процесу створення інформаційного приводу й поширення необхідної противнику інформації. Автор дослідив методи та способи поширення дезінформації, розглянув ідеологічні засади пропаганди «русского мира».

У *другому підрозділі «Особливості використання інформаційних технологій для захисту національних інтересів України»* визначено основні підходи до організації інформаційної протидії агресору та методи захисту інформаційного середовища Української держави. На думку автора, особливості використання інформаційних технологій для захисту національних інтересів України в умовах гібридної війни з Росією полягають у необхідності формування власного потужного інформаційного простору, здатного ефективно протидіяти інформаційній агресії. Формування ціннісних пріоритетів суспільства, популяризація української культури, впровадження загальнодержавної історичної просвіти й політичної освіти, медіаграмотності, поширення фактів щодо злочинної діяльності комуністичного режиму тощо повинні дістати відображення у державних програмах, стратегіях розвитку й концепціях державної інформаційної політики. У дисертації розглянуто небезпеки, пов'язані із блокуванням Інтернет-ресурсів, визначено особливості використання інформаційних технологій для захисту національних інтересів України.

На думку дисертанта, зберегти тенденції демократичного розвитку, позбутися національної корупційної хвороби, усвідомити факт невідворотності становлення інформаційного суспільства, сприяти розвитку журналістських стандартів і впровадженню державних програм із формування освітнього контенту на телебаченні, переглянути підходи до політичної реклами та агітації – ці та інші кроки дозволять реформувати український інформаційний простір на противагу практиці цензури, заборон, блокувань тощо. Демонстрація правди зможе розвивати здатність підсвідомого виявлення неправди. Аналогічно з розвитком європейських демократичних цінностей на противагу антицінностям «русского мира». Чим більше люди знатимуть правди про «досягнення» «русского мира» та методи його пропаганди й на власному прикладі переконуються у їх повній протилежності

цінностям демократії, прав людини, свободи слова, справедливого правосуддя, тим безсилішими стануть російські маніпулятивні технології.

У **висновках** узагальнено результати дослідження, сформульовано практичні рекомендації.

1. В умовах глобалізації та гібридної війни перед політичною наукою постало надзвичайно важливе завдання критичного переосмислення концепцій комунікаційної трансформації щодо визначення загроз руйнування усталених політичних відносин, підриву стабільності та втрати національного суверенітету. Інформаційні технології стали інструментом конкуренції політичних інтерпретацій, що обмежує можливість держави, політичної еліти та громадянського суспільства ефективно забезпечувати бажане сприйняття політичної реальності ЗМІ та громадянами.

Засоби інформаційних технологій можуть застосовуватися як для розвитку, так і для пригнічення свідомості, політичної культури, принципів та цінностей окремого індивіда й суспільства в цілому. Постправа, фейки, дезінформація, пропаганда, реклама, агітація, формування політичного іміджу, зв'язки із громадськістю, новини, довідкова інформація – це далеко не повний перелік різних видів технологічно обробленої інформації.

Інформаційні технології є одним з інструментів комерціалізації медіа. Популярність інформаційного продукту часто залежить від його технологічності. Це спровокувало розширення інструментарію інформаційних технологій: соціальна інженерія, нанотехнології, штучний інтелект, психологія маніпулювання тощо. Цілеспрямована трансформація суспільної свідомості та уявлень суспільства про політичну дійсність у потрібному для суб'єктів інформаційного впливу напрямі є одним із завдань маніпулятивного впливу в ході гібридної війни.

2. Однією з важливих проблем політичного розвитку транзитивних суспільств є те, що цінності різних ідеологічних систем протиставляються одна одній при тимчасовій абсолютизації окремої соціально-політичної теорії. Європейським цінностям – демократії, толерантності, правам людини – протистоїть російський імперський світогляд, який базується на запереченні європейських цінностей та нав'язуванні антицінностей «русского мира». Ключовим для демократичної трансформації України є питання, як довго триватиме процес сприйняття європейських цінностей усім українським суспільством, в усіх регіонах держави. Адаже усвідомлення значення цих цінностей для кожного громадянина здатне запустити процес євроінтеграції знизу. Світогляд громадян, а не географічні кордони формує нині межі європейського цивілізаційного простору. З огляду на це аксіологічний підхід до дослідження інформаційних технологій в контексті гібридної війни Росії проти України дає змогу не лише розкрити небезпеку інформаційних засобів, спрямованих проти європейських демократичних цінностей й закріплення у свідомості українців імперських, антигуманних антицінностей «русского мира», а й виявити чинники аксіологічної кризи, спричиненої кризою ціннісних орієнтацій у суспільстві та відсутністю цілеспрямованої державної гуманітарної політики. Застосування аксіологічного контент-аналізу дає змогу розглянути інформаційні технології в парадигмі «цінності-антицінності», глибше усвідомити тенденції розвитку й модернізації інформаційних технологій як засобу ведення гібридної війни.

Від того, якій категорії цінностей-антицінностей віддасть перевагу більшість українців – демократичним цінностям західного світу чи антицінностям «русского мира» – залежить напрям розвитку Української держави. З огляду на критичність наслідків цього вибору вітчизняний політичний менеджмент, наукова спільнота мають спрямовувати зусилля не тільки на протидію кремлівській інформаційній агресії, а й формування якісного громадянського суспільства, підтримати ті ідеї та принципи, які утвердилися в ході Революції Гідності.

3. З огляду на методи інформаційної агресії Росії проти України основними чинниками застосування інформаційних технологій у гібридній війні є: слабкість громадянського суспільства, зумовлена тривалими традиціями авторитаризму; етнічна гетерогенність пострадянських країн; латентні історичні несправедливості, що загострюються на тлі породжених кремлівською пропагандою міфів та символів; корупція, спрямована на розвиток колабораціонізму й підрив національних інтересів.

Ціннісні орієнтації є зворотним боком воєнних подій і допомагають зрозуміти причини конфлікту, вивести його на рівень міжцивілізаційного протистояння. Територіальне та хронологічне співіснування двох ціннісних світових центрів свідчить про неможливість поєднання або нейтральних взаємовідносин між ціннісними елементами політичних систем.

Дослідження сучасних інформаційних технологій в умовах гібридної війни дозволяє не тільки проаналізувати історичні та політичні передумови російської агресії проти України, а й запропонувати дієві механізми запобігання виникненню подібних явищ у майбутньому. Українські реалії та світові тенденції зумовлюють необхідність зважати на мілітарні чинники політичного процесу. Процеси, що поєднують сфери інформації та оборони, й події на Сході України виявили феномен медіатизації війни, де основна роль відводиться інформаційним технологіям. Медіатизація війни призводить до посилення політизації конфлікту, коли політичні методи домінують над воєнними, що дедалі посилює роль та значення інформаційних технологій..

4. Сучасні тенденції глобального поширення віртуальної культури спонукають до вивчення інформаційних технологій не тільки як інструмента демократизації, а й як засобу руйнування та деформації демократичних цінностей внаслідок відсутності належного правового регулювання цього явища. Технологічне звуження свідомості особи витісняє дві родові якості людини – спроможність до вольового самоконтролю та раціональне мислення. Усунення цієї соціальної патології після відновлення територіальної цілісності України можливе лише за системного розуміння причин та природи цього явища.

Імітація демократичних перетворень й фактичне слідування України за пострадянською інерцією не сприяли формуванню якісних, проукраїнських ціннісних пріоритетів, а навпаки, культивували правовий нігілізм, корупцію, національну байдужість й сприяли російській культурній інтервенції в українське суспільство.

Інформаційні технології, спрямовані на посилення маніпулятивного впливу, пропаганди, агітації, дезінформації, PR, реклами, є важливим чинником формування суспільної / громадянської свідомості та політичних, моральних, культурних цінностей залежно від мети суб'єкта інформаційних технологій. Суб'єктами сфери інформаційних технологій, крім політичних партій та

медіакомпаній, є громадські організації, протестні рухи, інформаційні та рекламні агентства, лідери громадської думки, блогери, менеджери Інтернет-видань та спільнот у соціальних мережах.

Інформаційні технології – новітня галузь людської діяльності у сфері управління процесами інформування. Інформаційні технології є широким, міжгалузевим поняттям, що охоплює сфери медіа, комунікацій, PR, реклами, комп'ютерних наук, цифрових технологій, політології, соціології та психології, соціальної філософії, соціальної інженерії, нанотехнологій тощо. Інформаційні технології застосовуються як інструмент формування масової свідомості, ціннісних пріоритетів, культури, політичної активності.

Можливості й потенціал сучасних інформаційних технологій в умовах гібридної війни використовуються агресором з метою поширення дезінформації, пропаганди, фейків, ідеологічного демонтажу масової свідомості й формування потрібних противнику ціннісних наративів.

5. Феномен гібридної війни є симбіозом руйнації військово-політичної системи противника та шантажу, підкупу, диверсій, дискредитацій, інформаційного тиску, маніпуляцій масовою свідомістю. Сучасні війни зазвичай ведуться в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь. Будь-яка загроза може бути гібридною, якщо вона не обмежується однією формою і веденням бойових дій. Гібридна війна поєднує різноманітні й, на перший погляд, протилежні методи та засоби протидії, від культурної інтервенції до високотехнологічних прийомів інформаційної, психологічної, зовнішньополітичної протидії. Але насамперед у гібридній війні противник націлений на підкорення суспільної свідомості населення країни-жертви, перекодування ціннісно-культурних настанов й спотворення історичної пам'яті народу. Такі методи інформаційного впливу, як пропаганда, дезінформація, агітація, реклама, PR, кібератаки, стають елементами нового покоління зброї масового знищення, здатної завдати шкоди будь-якому суб'єкту міжнародного права, співмірної із застосуванням летальної зброї.

6. Досвід правового регулювання інформаційних технологій у США та європейських країнах свідчить, що основними інструментами протидії інформаційній агресії є: 1) розвиток інформаційної культури суспільства; 2) запровадження спеціальних державних і міждержавних інституцій з протидії та запобігання кібератакам; 3) створення кібервійськ; 4) запровадження відкритих реєстрів Інтернет-ресурсів, що поширюють недостовірну інформацію; 5) започаткування державних програм з медіаграмотності / медіаосвіти; 6) застосування економічних санкцій до відповідних суб'єктів інформаційного ринку; 7) заборона застосування симулякрів та інших інструментів інформаційних технологій, спрямованих на маніпулювання суспільною свідомістю під час виборів; 8) запровадження обов'язку розкривати джерела фінансування політичної реклами / агітації у ЗМІ та соцмережах; 9) створення програмного забезпечення на базі технологій штучного інтелекту для виявлення, ідентифікації й маркування фейкової інформації; 10) створення баз даних інформаційних ресурсів, аналітичних центрів, інструментів перевірки інформаційних повідомлень тощо.

Британська модель організації діяльності медіа спирається на мінімалістську концепцію держави, згідно з якою її втручання повинно бути якомога меншим. Натомість державна влада у Франції користується величезним авторитетом, а тому

розглядається як природний захисник свободи ЗМІ. Вплив на ЗМІ фінансових, економічних інтересів вважається у Франції більш небезпечним, ніж вплив держави. У Великобританії ця точка зору видається спірною, вважається, що заходи контролю, які мають силу закону, підривають свободу преси. Прихильники цієї системи стверджують, що стандарти, досягнуті за рахунок саморегулювання, будуть у будь-якому випадку вищі гарантованих нормативно-правовими актами.

Правове регулювання інформаційних технологій у США та європейських країнах має спільні риси щодо забезпечення прав громадян на інформацію, необмежений доступ до Інтернет та захист персональних даних. Відмінність підходів до цього питання полягає у збільшенні повноважень Президента США, запровадженні військових методів протидії кіберзагрозам, тлумачення хакерських атак як оголошення війни, транспірації джерел фінансування політичних комунікацій й розвитку інституцій, покликаних протидіяти дезінформації та фейкам. Основними джерелами загроз у сфері інформаційної безпеки традиційно вважаються Росія, Китай, Північна Корея та Іран. Їх визнано основними противниками США та ЄС у інформаційному просторі.

Західноєвропейські країни, захищаючи демократичні цінності, багатівкові традиції та надбання у сфері захисту прав людини, змушені шукати шляхи обмеження свободи слова з метою захисту демократії як такої. Фактично інформаційна агресія, наслідки від ураження якої значно перевищують можливості звичайної зброї, спонукає до тимчасового обмеження демократії з метою збереження демократичних цінностей у майбутньому. Таке обмеження слід розглядати як спосіб збереження демократичних традицій. Демократія може бути обмежена лише на період усунення загроз її подальшому існуванню. Водночас такі заходи можуть застосовуватися лише в країнах зі сталими демократичними інституціями.

7. Негативний вплив інформаційних технологій зазвичай проявляється у найслабших місцях чи сферах суспільного життя. Використовуючи їх, суб'єкти маніпулятивного впливу формують потрібні світоглядні та ціннісні пріоритети.

Покращення матеріально-технічного стану Збройних Сил України й незалежність Української церкви від російської є недостатніми кроками для ментального, культурного відокремлення українців від російсько-радянського минулого. Сфери культури, медіа й освіти ще перебувають у стані самовизначення між демократичними цінностями західного світу та антицінностями «руського мира». Незважаючи на тривалу інформаційну агресію Росії, громадяни України досі не мають стійких навичок критичного сприйняття інформації. Суспільство залишається неготовим й озброєним перед викликами гібридної війни. Агресор провокує конфлікт не для перемоги у класичному варіанті, а для того, щоб цей конфлікт тривав якомога довше. Тож метою суспільства за таких умов є виживання, успішне подолання конфліктного стану й інклюзивний політичний та економічний розвиток у нових умовах.

Формування ціннісних пріоритетів суспільства, популяризація української культури, впровадження загальнодержавної історичної просвіти й політичної освіти, медіаграмотності, поширення інформації про злочинну діяльність комуністичного режиму повинні дістати відображення у державних програмах, стратегіях суспільного розвитку, концепціях державної інформаційної політики.

Інформатизація суспільства, розвиток й популяризація критичного ставлення до інформації, до невідомих джерел інформації – перші кроки до захисту національного інформаційного простору. Протидіяти агресивним інформаційним проявам слід, застосовуючи аналогічні інструменти інформаційних технологій: працювати з тими ж соціальними групами, вести активний діалог у соцмережах, Інтернет-спільнотах, використовувати можливості соціальної реклами, підтримувати діяльність громадських організацій відповідного спрямування. Медіаграмотність та критичне ставлення до інформації мають стати загальнонаціональним трендом.

Обмеження свободи слова, незалежності преси, блокування соцмереж та сайтів можуть призвести до загострення політичної ситуації в країні, подальшого розвитку корупції, заблокують процес формування демократичних цінностей у суспільній свідомості, сприятимуть впровадженню антицінностей «русского мира».

8. Особливостями використання інформаційних технологій для захисту національних інтересів України є: дотримання демократичних процедур суспільного розвитку; запровадження інформатизації та прозорості діяльності інститутів публічної влади; створення та реалізація стратегії державних програм розвитку інформаційної культури в Україні; популяризація україномовного контенту; розвиток видавничої справи й національного виробництва аудіовізуальних творів; розвиток українських медіа за кордоном; посилення впливу в Інтернет-середовищі; створення спеціальних органів протидії російській інформаційній агресії.

Ефективне запобігання зловживанням інформаційними технологіями в умовах гібридної війни можливе за умов застосування міжнародних санкцій щодо Росії в сфері телекомунікацій, посилення технічного потенціалу й впровадження загальнодержавних культурно-просвітницьких програм. Технологічна й науково-технічна ізоляція Росії призведе до ослаблення впливу агресора на міжнародній арені, припинення втручання у виборчі процеси в різних країнах. Віртуальний простір частково звільниться від джерел розповсюдження антидемократичної пропаганди.

Державні культурно-просвітницькі програми мають бути спрямовані на інформаційну реінтеграцію мешканців тимчасово окупованих територій України, ослаблення впливу антиукраїнської пропаганди Кремля, популяризацію демократичних цінностей й поширення фактів злочинної діяльності Росії на Сході України та в Криму. Систематичне розкриття фактів кремлівської дезінформації та пропаганди поступово знівелює у суспільній свідомості значення російських новин і політичних шоу, а у поєднанні з медіаграмотністю сприятиме формуванню покоління українців із критичним сприйняттям російських джерел інформації.

Інформаційні технології в умовах гібридної війни можуть бути як засобом агресії, так і способом протидії в інформаційній війні. З огляду на відсутність дієвих демократичних механізмів протидії ворожим технологіям інформаційного впливу єдиним засобом запобігання інформаційній агресії є своєчасне заповнення інформаційно-комунікативного простору достовірною інформацією з офіційних джерел, усунення таких негативних проявів у суспільно-політичному житті, як корупція. Владні інститути повинні стати державним сервісом, орієнтовним на

потреби «клієнта»-громадянина. Це відновить взаємну довіру між владою і суспільством, авторитет органів влади та офіційних джерел інформації.

9. Основними політичними, правовими, організаційно-управлінськими заходами щодо протидії негативному впливу інформаційних технологій та російській гібридній агресії є: 1) створення державного органу з протидії російській інформаційній агресії, до складу якого повинні входити представники СБУ, МВС, Міністерства культури, Міністерства інформаційної політики, відповідних комітетів Верховної Ради України, науковці та експерти. Запровадження єдиного центру прийняття рішень у цій сфері дасть можливість оперативно реагувати на інформаційні виклики і загрози; 2) створення єдиного реєстру власників / розпорядників сайтів в українському сегменті (домені UA) Інтернету. Це сприятиме розвитку інформаційної культури, запобіганню розповсюдженню недостовірної інформації й захисту прав та інтересів фізичних / юридичних осіб щодо захисту честі й гідності, ділової репутації; 3) ліквідація інституту державних прокатних посвідчень на право телевізійної трансляції аудіовізуальних творів й запровадження саморегульованих механізмів контролю за дотриманням законодавства у сфері кінематографії, телебачення та радіомовлення. Після визначення, спільно з представниками галузі та науковцями, чітких, однозначних і прозорих критеріїв оцінки аудіовізуальних творів, функцію контролю за їх дотриманням варто покласти на Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення й обмежити повноваження Держкіно щодо видачі прокатних посвідчень. Суб'єкти ринку, отримавши рівні конкурентні можливості, зможуть самостійно контролювати один одного, а повноваження Нацради дозволять уникнути картельної змови; 4) запровадження державних програм розвитку й поширення україномовного контенту, забезпечення державного фінансування просвітницьких та освітніх дитячих програм на загальнонаціональних українських телеканалах; 5) заборона кодування супутникового сигналу українських телеканалів на період дії Особливого стану. Монетизація україномовного контенту неприпустима під час інформаційної війни, окупації частини Донбасу й анексії Криму; 6) розробка й прийняття як закону Інформаційного кодексу України; 7) створення державного оператора цифрового мовлення як альтернативи монополісту на ринку дистрибуції цифрового телебачення ТОВ «Зеонбуд»; 8) законодавче закріплення та імплементація у правозастосовну діяльність інституту військового омбудсмена, що дасть змогу не лише забезпечити інтереси військовослужбовців та цивільного населення, додаткові механізми демократичного контролю, а й сприятиме розвитку прозорої комунікації у військовій сфері; 9) запровадження акредитації для представників зарубіжних ЗМІ, адже агресор здійснює розвідувально-підривно діяльність під виглядом підготовки журналістських репортажів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Тарасюк В.М. Інформаційна політика сучасних медіа // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2016. Вип. 71. С. 154-168 (Index Copernicus International).
2. Тарасюк В.М. Досвід правового регулювання медіа в США, Франції та Великобританії // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2016. Вип. 72. С.134-150 (Index Copernicus International).

3. Тарасюк В.М. Інститут військового омбудсмена як інструмент демократичного контролю // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2016. Вип. 73. С. 128-143 (Index Copernicus International).

4. Тарасюк В.М. Внесення змін до Конституції України: причини та наслідки // Evropsky politicky a pravni diskurz. 2016. Svazek 3. Vydani 6. P. 219-228 (Чехія).

5. Тарасюк В.М. Конституція України як об'єкт політичних маніпуляцій // Віче. 2016. №11-12. С. 43-46.

6. Тарасюк В.М. Державне регулювання інформаційних технологій. Досвід Ізраїлю // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2016. Вип. 74. С. 116-132 (Index Copernicus International).

7. Тарасюк В.М. Конституційний Суд України: пошук істини // Судова апеляція. 2016. №4. С. 17-38.

8. Тарасюк В.М. Щодо державної політики регулювання інформаційних технологій в умовах війни з Росією // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2017. Вип. 75. С. 126-145 (Index Copernicus International).

9. Тарасюк В.М. Державне регулювання інформаційних технологій в умовах війни з Росією // Правова держава. 2017. Вип. 28. С. 486-493.

10. Тарасюк В.М. Інформаційний простір в Україні: виклики та загрози // Правова держава. 2018. Вип. 29. С. 375-381.

11. Тарасюк В.М. Інформаційна агресія Росії: виклик демократії та національній безпеці України // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2018. Вип. 79. С.119-128 (Index Copernicus International).

12. Тарасюк В.М. Медіаграмотність як складова політичної освіти // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2018. Вип. 80. С. 142-151 (Index Copernicus International).

13. Тарасюк В.М. Політичне виховання: новий погляд на стару проблему // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (Дніпро, 28-29 жовтня 2016 р.). Дніпро: Роял Принт, 2016. С. 76-78.

14. Тарасюк В.М. Медіаграмотність як складова політичної освіти // Дослідження із суспільних наук у 2018 році: Матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф. (Краматорськ, 16 лютого 2018 р.). Краматорськ, 2018. С. 183-188.

15. Тарасюк В.М. Актуальні проблеми інформаційної сфери України // Гілея. Вип. 129. С. 166-171.

АНОТАЦІЇ

Тарасюк В.М. Політико-правові засади застосування інформаційних технологій в умовах гібридної війни. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» (052 – Політичні науки). – Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2018.

Здійснено комплексне політологічне дослідження інформаційних технологій як системного феномена, спрямованого на формування впливу на суспільну свідомість. Доведено, що інформаційні технології відіграють ключову роль у гібридній війні й спрямовані противником на деформацію ціннісних орієнтирів

суспільства, демонтаж національної, історичної свідомості й зміну суспільно-політичних нарративів широких мас населення. Розглянуто основні механізми інформаційної агресії Росії проти України. Обґрунтовано важливість запровадження міжнародних санкцій щодо РФ у телекомунікаційній сфері. Доведено необхідність дослідження інформаційних технологій в аксіологічній парадигмі «цінності-антицінності», зокрема проаналізовано шляхи впровадження цінностей західної демократії.

Ключові слова: інформаційні технології, маніпуляція суспільною свідомістю, аксіологічний підхід, гібридна війна, інформаційна агресія.

Тарасюк В.М. Политико-правовые основы применения информационных технологий в условиях гибридной войны. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 «Политические институты и процессы» (052 – Политические науки). – Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2018.

Осуществлено комплексное политологическое исследование информационных технологий как системного феномена, направленного на формирование влияния на общественное сознание. Доказано, что информационные технологии играют ключевую роль в гибридной войне и направлены противником на деформацию ценностных ориентиров общества, демонтаж национального, исторического сознания и изменение общественно-политических нарративов широких масс населения. Рассмотрены основные механизмы информационной агрессии России против Украины. Обоснована важность введения международных санкций в отношении РФ в телекоммуникационной сфере. Показана необходимость исследования информационных технологий в аксиологической парадигме «ценности-антиценности», в частности проанализированы пути внедрения ценностей западной демократии.

Ключевые слова: информационные технологии, манипуляция общественным сознанием, аксиологический подход, гибридная война, информационная агрессия.

Tarasyuk V. Political and legal principles for the use of information technology in a hybrid war. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The Political Science PhD dissertation – Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

In the dissertation, the complex political research of information technologies as a systemic, inter-field phenomenon directed on formation of influence on mass public consciousness is carried out. It is proved that information technologies play a key role in the hybrid war and aim at deforming the values of society, dismantling the national, historical consciousness and changing the socio-political narratives of the general population. The main mechanisms of information aggression against Ukraine are considered. The importance of introducing international sanctions against Russia in the telecommunication sphere is substantiated. The necessity of study of information technologies in the axiological paradigm of «value-anti-worth» is singled out, in

particular the ways of introducing the values of Western democracy in contrast to anti-values of the «Russian world».

The peculiarities of using information technologies to protect the national interests of Ukraine are: observance of democratic procedures of social development; introduction of self-descriptiveness and transparency of the activity of institutes of public authority; creation and implementation of the strategy of state programs for the development of information culture in Ukraine; popularization of Ukrainian-language content; development of publishing and national production of audiovisual works; development of Ukrainian media abroad; increasing influence in the Internet environment; creation of special institution of counteraction to Russian information aggression.

Effective prevention of the misuse of information technologies in the context of hybrid warfare is possible under conditions of international sanctions against Russia in the field of telecommunications, strengthening of technical (hardware and software) capabilities, and the introduction of nationwide cultural and educational programs.

Technological and scientific and technological isolation of Russia will weaken the influence of the aggressor on the international arena, the interruption of electoral processes in different countries. The virtual space will partially be freed from sources of anti-democratic, anti-human propaganda.

The state cultural and educational programs should be aimed at the information reintegration of the inhabitants of the temporarily occupied territories of Ukraine, the weakening of the influence of anti-Ukrainian propaganda of the Kremlin, the promotion of democratic values and the spread of the facts of criminal activity of Russia in the East of Ukraine and in Crimea.

The systematic disclosure and disclosure of the facts of the Kremlin's misinformation and propaganda gradually alleviates the importance of Russian news and political shows in the public consciousness, and, in combination with media literacy and political education, will contribute to the formation of a generation of Ukrainians with a critical perception of Russian sources of information.

Information technology in a hybrid war can be both a means of aggression and a method of counteraction in the information warfare. Given the lack of effective democratic mechanisms for counteracting hostile technologies of information influence, the only way to prevent information aggression is to timely fill information and communicative space with reliable information from official sources, to eliminate such negative manifestations in public life as corruption, and so on. Power institutions should become a public service that interacts with citizens like a business interacts with customers. This will restore mutual trust between the ruling power and society, the authority of those in power and official sources of information.

Key words: information technologies, manipulation of social consciousness, axiological approach, hybrid war, information aggression.

Підп. до друку 16.10.2018. Формат 60×90¹/₁₆. Папір. офс. Гарнітура “Таймс”. Друк. офс.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. 535.

Відруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03